

Ночівля

Іван Бунін

З книги "Темні алеї"

Переклад Олександра Грязнова

Це сталося в одній глухій гористій місцевості на півдні Іспанії.

Була червнева ніч, був повний місяць, що стояв у зеніті, але світло його, ледь рожевувате, як це буває в гарячі ночі після коротких злив удень, таких звичайних у пору цвітіння лілей, все ж так яскраво освітлювало перевали невисоких гір, вкритих низькорослим південним лісом, що око розрізняло їх аж до горизонтів.

Вузька долина йшла між цими перевалами на північ. І в тіні від їх узвишшя з одного боку, в мертвій тиші цієї пустельної ночі, одноманітно шумів гірський потік і таємниче пливли і пливли, мірно згасаючи і мірно спалахуючи то аметистом, то топазом, летючі світляки, лючіолі. Протилежні узвишшя відступали від долини і по низовині під ними пролягла древня кам'яниста дорога. Таким же древнім здавалось на ній, на цій низовині, і те кам'яне містечко, куди в цей уже досить пізній час кроком в'їхав на гнідому жеребці, що припадав на праву ногу, високий марокканець у широкому бурнусі з білої вовни і в марокканській фесці.

Містечко здавалось вимерлим, покинутим. Та воно й було таким. Марокканець проїхав спершу по тінистій вулиці, між кам'яними остовами будинків, що зяяли чорними пустотами на місці вікон, із здичавілими садами за ними. Але потім виїхав на світлу площу, на якій була довга водойма з навісом, церква з голубою статуєю Мадонни над порталом, декілька будинків, ще жилих, а попереду, вже на виїзді, заїжджий двір. Там, у нижньому поверсі, маленькі вікна були освітлені, і марокканець, який вже дрімав, прокинувся і натягнув поводи, що примусило кульгавого коня жвавіше застукати по горбатовому камінню площі.

На цей стук вийшла на поріг заїжджого двору маленька, худа стара, яку можна було прийняти за жебрачку, вискочила кругловида дівчинка років п'ятнадцяти, з чолкою на чолі, в еспадрильях на босу ногу, в легенькій сукенці кольору блідої гліцинії, підвівся величезний чорний собака, що лежав край порога, з гладкою шерстю і короткими вухами, які стирчали догори. Марокканець зііз з коня біля порога, і собака відразу весь подався вперед, блиснувши очима і ніби з огидою вишкіривши білі страшні зуби. Марокканець змахнув канчуком, але дівчинка його випередила:

— Негра! - дзвінко крикнула вона з переляку, — що з тобою?

І собака, опустивши голову, повільно відійшов і ліг, мордою до стіни будинку.

Марокканець сказав поганою іспанською мовою привітання і почав питати, чи є у містечку коваль, — завтра треба оглянути копито коня, — де можна поставити його на ніч і чи знайдеться для коня корм, а для нього яка-небудь вечеря? Дівчинка з жвавою

цікавістю дивилась на його високий зріст і невелике, дуже смугле лице, з'їдене віспою, сторожко косилася на чорного собаку, що лежав спокійно, але нібито ображено; стара, туга на вухо, поспішно відповідала крикливим голосом: коваль є, робітник спить на скотному дворі поруч з домом, та вона зараз його розбудить і відпустить корму для коня, що ж до їжі, то хай гість вибачає: можна засмажити яєчню з салом, але від вечері лишилось тільки трохи холодних бобів та рагу з овочів... І за півгодини, давши раду коневі з допомогою робітника, вічно п'яного старого, марокканець вже сидів за столом у кухні, жадібно їв і жадібно пив жовтувате біле вино.

Дім заїжджого двору був старовинний. Нижній поверх його ділився довгими сіннями, в кінці яких були круті сходи на верхній поверх, на дві половини: ліворуч простора низька кімната з нарами для простого люду, праворуч така ж простора, низька кухня і разом з тим їдальня, уся по стелі і по стінах густо закоптіла димом, з маленькими і дуже глибокими завдяки дуже товстим стінам вікнами, з ватрою у дальньому куті, з грубими голими столами і лавками біля них, слизькими від часу, з кам'яною нерівною підлогою. У ній горіла гасова лампа, що звисала зі стелі на почорнілому залізному ланцюгу, пахло димом і горілим салом, — стара розвела у ватрі вогонь, розігріла прокисле рагу і смажила для гостя яєчню, доки він їв холодні боби, политі оцтом і зеленим оливковим маслом. Він не роздягнувся, не зняв бурнуса, сидів, широко розставивши ноги, взуті в товсті шкіряні черевики, над якими були вузько схоплені по щиколотці широкі штани із тої ж білої вовни. І дівчинка, допомагаючи старій і прислужуючи йому, раз-у-раз лякалась від його швидких, раптових поглядів на неї, від його синюватих білків, що виділялися на сухому і рябому темному обличчі з вузькими губами. Він і без того був їй страшний. Дуже високий зростом, він був широким від бурнуса і тим меншою здавалась його голова у фесці. У кутах його верхньої губи кучерявилось жорстке чорне волосся. Кучерявилось таке ж де-не-де і на підборідді. Голова була трохи відкинута назад, через що особливо стирчав великий кадик у оливковій шкірі. На тонких майже чорних пальцях біліли срібні каблучки. Він їв, пив і весь час мовчав.

Коли стара, розігрівши рагу і засмаживши яєчню, стомлено сіла на лаву біля погаслої ватри і крикливо спитала його, звідки і куди він їде, він гортанно кинув у відповідь тільки одне слово:

— Далеко.

З'ївши рагу і яєчню, він помотав спорожнілим винним глечиком, — в рагу було багато червоного перцю, — стара кивнула дівчинці головою і, коли та, схопивши глечик, майнула геть із кухні у відчинені двері, у темні сіни, де повільно пливли і казково спалахували світляки, він витягнув з-за пазухи пачку цигарок, закурив і кинув так само коротко:

— Онука?

— Племінниця, сирота, — стала кричати стара і почала розповідь про те, що вона так любила покійного брата, батька дівчинки, що заради нього залишилась у дівках, що це йому належав цей заїжджий двір, що його дружина померла вже дванадцять років

тому, а він сам вісім і все заповідав у пожиттєве володіння їй, старій, що справи стали зовсім кепські у цьому спустілому містечку...

Марокканець, затягуючись цигаркою, слухав неуважно, думаючи щось своє. Дівчинка вбігла з повним глечиком, він, поглянувши на неї, так міцно затягнувся недопалком, що обпік кінчики гострих чорних пальців, поспіхом закурив нову цигарку і виразно сказав, звертаючись до старої, глухоту котрої вже помітив:

— Мені буде дуже приємно, якщо твоя племінниця сама наллє мені вина.

— Це не її справа, — відрізала стара, що легко переходила від балакучості до різкої стислості, і стала сердито кричати: — Вже пізно, допивай вино і йди спати, вона зараз буде стелити тобі постіль у верхній кімнаті.

Дівчинка жваво блиснула очима і, не чекаючи наказу, знову вискочила геть, швидко загупала по сходах вгору.

— А ви обидві де спите? — спитав марокканець і злегка зсунув феску зі спітнілого чола. — Теж нагорі?

Стара закричала, що там занадто жарко влітку, що коли немає постояльців, — а їх тепер майже ніколи немає! — вони сплять у іншій нижній половині дому, — ось тут, навпроти, — показала вона рукою в сіни і знову стала жалітися на погані справи і на те, що все стало дуже дороге і що через це доводиться мимоволі брати дорого з проїжджих...

— Я завтра поїду рано, — сказав марокканець, вже зовсім не слухаючи її. — А вранці ти даси мені тільки кави. Отже, ти можеш тепер же порахувати, скільки з мене належить, і я зараз же розплачуся з тобою. — Подивимось тільки, де у мене дрібні гроші, додав він і вийняв з-під бурнуса мішечок з червоної м'якої шкіри, розв'язав, розтягнув ремінець, який стягував його отвір, висипав на стіл купку золотих монет і зробив вигляд, що уважно їх рахує, а стара навіть піднялася з лави біля ватри, ошелешено дивлячись на монети.

Нагорі було темно і дуже жарко. Дівчинка відчинила двері у задушливу, гарячу темряву, в якій гостро світилися щілини віконниць, закритих за двома такими ж маленькими, як і внизу, вікнами, спритно обійшла в темряві круглий стіл посеред кімнати, відкрила вікно і, штовхнувши, розчинила віконниці на сяючу місячну ніч, на безкрає світле небо з нечисленними зірками. Стало легше дихати, стало чутно потік у долині. Дівчинка висунулась із вікна, щоб поглянути на місяць, не видний із кімнати, який був усе ще дуже високо, потім поглянула вниз: внизу стояв і, піднявши морду, дивився на неї собака, що прибудним щеням звідкись забіг на заїжджий двір років п'ять тому, виріс на її очах і прив'язався до неї з тою відданістю, на яку здатні тільки собаки.

— Негра, — пошепки сказала дівчинка, — чому ти не спиш?

Собака слабко вискнув, мотнувши догори мордою, і кинувся до відчинених у сіни дверей.

— Назад, назад! — поспішним шепотом наказала дівчинка. — На місце!

Собака зупинився і знову підняв морду, блиснувши червоними вогниками очей.

— Що тобі треба? – ласкаво заговорила дівчинка, яка завжди розмовляла з ним, як з людиною. – Чому ти не спиш, дурний? Це місяць так тривожить тебе?

Ніби бажаючи щось відповісти, собака знову потягнувся догори мордою, знову тихо вискнув. Дівчинка знизала плечима. Собака був для неї теж найближчою, навіть єдиною близькою істотою на світі, почуття і думки якої здавались їй майже завжди зрозумілими. Та що хотів висловити собака зараз, що його тривожило нині, вона не розуміла і тому тільки суворо погрозила пальцем і знову наказала вдавано-сердитим шепотом:

— На місце, Негра! Спати!

Собака ліг, дівчинка ще трохи постояла край вікна, подумала про нього... Можливо, що це його тривожить цей страшний марокканець. Майже завжди зустрічав він постояльців двору спокійно, не звертаючи уваги навіть на таких, що на вигляд здавались розбійниками, каторжниками. Та все ж траплялося, що на декотрих чомусь він кидався як скажений, з громовим ревом, і тоді тільки вона одна могла заспокоїти його. Втім, могла бути й інша причина його тривоги, його роздратування – ця гаряча, без щонайменшого руху повітря і така сліпуча ніч з повним місяцем. Було добре чути у незвичайній тиші цієї ночі, як шумів потік у долині, як ходив, тупав копитцями козел, що жив на скотному дворі, як раптом хтось, — чи то старий мул заїжджого двору, чи то жеребець марокканця, — зі стуком брикнув його, а він так голосно і гидко забекав, що, здавалось, по всьому світу розляглося це диявольське бекання. І дівчинка весело відскочила від вікна, відкрила інше, розчинила і там віконниці. Сутінки кімнати стали ще світлішими. Крім столу, у ній стояли біля правої від входу стіни, узголів'ями до неї, три широкі ліжка, вкриті лише грубими простирадлами. Дівчинка відкинула простирадло на першому від входу ліжку, поправила узголів'я, яке раптом казково освітілося прозорим, ніжним голубуватим світлом: це був світляк, що сів на її чолку. Вона провела по ній рукою, і світляк, блимаючи і згасаючи, поплив по кімнаті. Дівчинка легенько заспівала і побігла геть.

В кухні на весь свій зріст стояв спиною до неї марокканець і щось неголосно, але настійливо і роздратовано говорив старій. Стара заперечно мотала головою. Марокканець знизав плечима і з таким злісним виразом лиця обернувся до дівчинки, яка ввійшла, що вона відсахнулась.

— Готова постіль? – гортанно крикнув він.

— Все готове, — квапливо відповіла дівчинка.

— Але я не знаю, куди мені йти. Проведи мене.

— Я сама проведу тебе, — сердито сказала стара. – Іди за мною.

Дівчинка послухала, як повільно тупала вона по крутих сходах, як стукав за нею черевиками марокканець, і вийшла назовні. Собака, що лежав край порога, негайно скочив, звився і, весь тремтячи від радості і ніжності, лизнув її в лице.

— Іди геть, іди геть, — зашепотіла дівчинка, ласкаво відштовхнула його і сіла на порозі. Собака теж сів на задні лапи, і дівчинка обняла його за шию, поцілувала в лоб і стала погойдуватися разом з ним, слухаючи тяжкі кроки і гортанний говір марокканця

у верхній кімнаті. Він щось уже спокійніше говорив старій, але не можна було розібрати, що. Нарешті він сказав голосно:

— Ну, добре, добре! Тільки хай вона принесе мені води для пиття на ніч.

І почулися кроки старої, що обережно спускалась по сходах. Дівчинка ввійшла в сіни назустріч їй і твердо сказала:

— Я чула, що він говорив. Ні, я не піду до нього. Я його боюсь.

— Дурниці, дурниці! - закричала стара. - Ти, значить, думаєш, що я знову піду сама з моїми ногами та ще в темряві і по таких слизьких сходах? І зовсім нічого боятись його. Він тільки дуже дурний і запальний, але він добрий. Він все говорив мені, що йому жаль тебе, що ти дівчинка бідна, що ніхто не візьме тебе заміж без посагу. Та й правда, який же в тебе посаг? Адже ми зовсім зубожіли. Хто тепер у нас зупиняється, окрім бідних мужиків!

— Чому ж він так злився, коли я ввійшла? - спитала дівчинка.

Стара збентежилась.

— Чому, чому! - забурмотіла вона. - Я сказала йому, щоб він не ліз у чужі справи... От він і образився...

І сердито закричала:

— Іди скоріше, набери води і віднеси йому. Він обіцяв що-небудь подарувати тобі за це. Іди, кажу!

Коли дівчинка вбігла з повним глечиком у відкриті двері верхньої кімнати, марокканець лежав на ліжку вже зовсім роздягнений: у світлих місячних сутінках пронизливо чорніли його пташині очі, чорніла маленька коротко стрижена голова, біліла довга сорочка, стирчали великі голі ступні. На столі серед кімнати блищав великий револьвер з барабаном і довгим дулом, на ліжку поруч з його ліжком білим пагорбком був навалений його верхній одяг... Все це було дуже жахливо. Дівчинка з розбігу сунула на стіл глечик і стрімголов кинулась назад, та марокканець скочив і спіймав її за руку.

— Чекай, чекай, — швидко сказав він, потягнувши її до ліжка, сів, не випускаючи її руки, і зашепотів: — Сядь коло мене на хвилинку, сядь, сядь, послухай... тільки послухай...

Приголомшена, дівчинка покійно сіла. І він поспіхом став клястися, що закохався в неї без пам'яті, що за один її цілунок дасть їй десять золотих монет... двадцять монет... що у нього їх цілий мішечок...

І, висмикнувши з-під узголів'я мішечок червоної шкіри, розтягнув його руками, що тряслися, висипав золото на постіль, бурмочучи:

— Ось бачиш, скільки їх у мене... Бачиш?

Вона відчайдушно замотала головою і скочила з ліжка. Та він знову миттєво спіймав її і, затиснувши їй рот своєю сухою, чіпкою рукою, кинув її на ліжко. Вона з шаленою силою зірвала його руку і пронизливо крикнула:

— Негра!

Він знову стиснув їй рот разом з носом, почав другою рукою ловити її заголені ноги,

якими вона, брикаючись, боляче била його в живіт, та в ту ж хвилину почув рев собаки, що вихором мчав по сходах. Скочивши на ноги, він схопив зі столу револьвер, та не встиг навіть спіймати курок, миттєво збитий з ніг на підлогу. Захищаючи лице від пащі собаки, який розтягнувся на ньому і обдавав його вогненным подихом псини, він смикнувся, задрав підборіддя – і собака однією мертвою хваткою вирвав йому горло.

23.3.49